

М. СМІШКО

(Львів)

СЕЛИЩЕ ДОБИ ПОЛІВ ПОХОВАНЬ У ВІКНИНАХ ВЕЛИКИХ

Протягом серпня 1940 р. на території с. Вікнини Великі, Катербурзького району, Тернопільської області, працювала археологічна експедиція Львівського відділу Інституту археології АН УРСР.

Розвідчі розкопи почато на полі садиби Пр. Вальчука, де на поверхні виступала велика кількість керамічних фрагментів, грудок глиняної обмазки та тваринних кісток. Дослідами на цьому місці відкрито рештки трьох хатніх споруд, а також окремі вогнища. В культурному шарі біля хатніх споруд і навколо них знайдено велику кількість фрагментарного керамічного матеріалу, кістяне й залізне знаряддя та численні тваринні кістки.

Здобутий археологічний матеріал належить до трьох різних хронологічно груп, а саме: гальштатського періоду, доби полів поховань та ранньофеодального періоду.

Найбільший науково-дослідний інтерес являють відкриті рештки житлових споруд разом із матеріалом, знайденим в них.

Хата I. (рис. 1). На сліди цієї хатньої споруди, а власне її рештки у вигляді шару глиняної обмазки, натраплено в секторі „Д“, закладеному у віддалі 6 м на північний схід від нинішньої хати. Тут на розкритій розкопами ділянці в 14×12 м, на глибині 0,5 м виявлено більш-менш суцільний шар почасти сильно перепаленої, в значній частині неперепаленої глиняної обмазки неправильної чотирибічної форми.

Приблизно посередині цієї площі відкрито вогнище, яке вирізнялося на поверхні шаром сильно втоптаного, перепаленого на сірий колір глини. Після розчищення поверхні на глибині 0,6 м воно виступило із обмазки у своїй первісних зарисах, круглої форми із діаметром 1,25 м, трохи вище над долівку хати, зверху вимазане глиною, що була дуже сильно перепалена. Під цим шаром глини виявлено несучільний шар перепаленого вапняка, укладеного на давньому ґрунті.

На нижчому горизонті, на глибині 0,9 м, у віддалі 1 м в південно-східному напрямі від першого вогнища відкрито друге вогнище, так само чотирибічної, приблизно, форми із двома виступами, висуненими в напрямі на північ; розміри його $1,18 \times 1,29$ м. Поверхня його була вкрита тонким шаром перепаленої глини, що прикривала верству дріб-

ного товченого пісковика. Це вогнище було нижче від долівки описуваної хати.

Розпізнати сліди од стовпів на місці решток цієї хати було не можна, і тому ми не маємо змоги докладно реконструювати первісні розміри й план цієї споруди. Мушу звернути увагу, що спостереження довелося провадити в суцільному шарі чорнозему, в середньому в 1 м завтовшки. Це дуже утруднювало, ба навіть унеможливило виявлення слідів од стовпів.

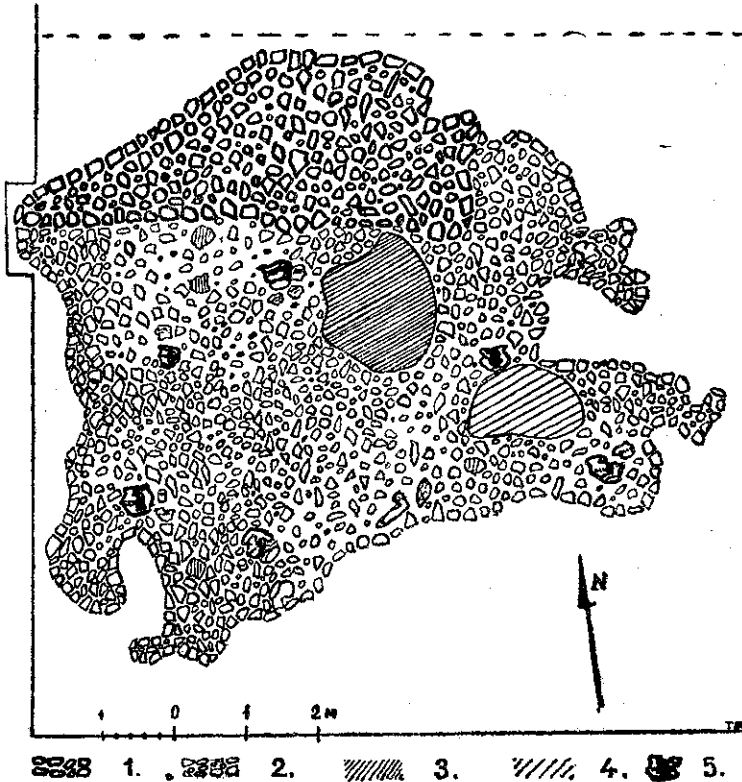

Рис. 1. Вікниці Великі. Рештки хати № 1 в розкоші „Д“.
1. Обпалене глиняне обмащення; 2. Глиняне обмащення без слідів обпалення;
3. Шар утрамбованої і випаленої глини від печі; 4. Шар утрамбованої і випаленої глини від печі давнішої; 5. Фрагменти кераміки.

Fig. 1. Viknyu Velyki. Restes de la chaumière № 1 dans la fouille „D“.

Про конструкцію стін свідчать відтиски дерев'яних кругляків та пруття на глиняній обмазці, що залягала на усій поверхні. На цій підставі можемо встановити, що основу стін було споруджено із тонких стовпів, діаметром до 10 см, переплетених дрібними галузками. В глині, якою було обмазано стіни, видно численні відтиски соломи та полови.

Серед самої глиняної обмазки, під нею, а також у найближчій околиці хати знайдено численні керамічні фрагменти, кілька глиняних

ТАБЛИЦІ ДО СТАТТІ
М. С М І Ш Ї О

Табл. I. Зразки посуду.
Pl. I. Vases de terre cuite.

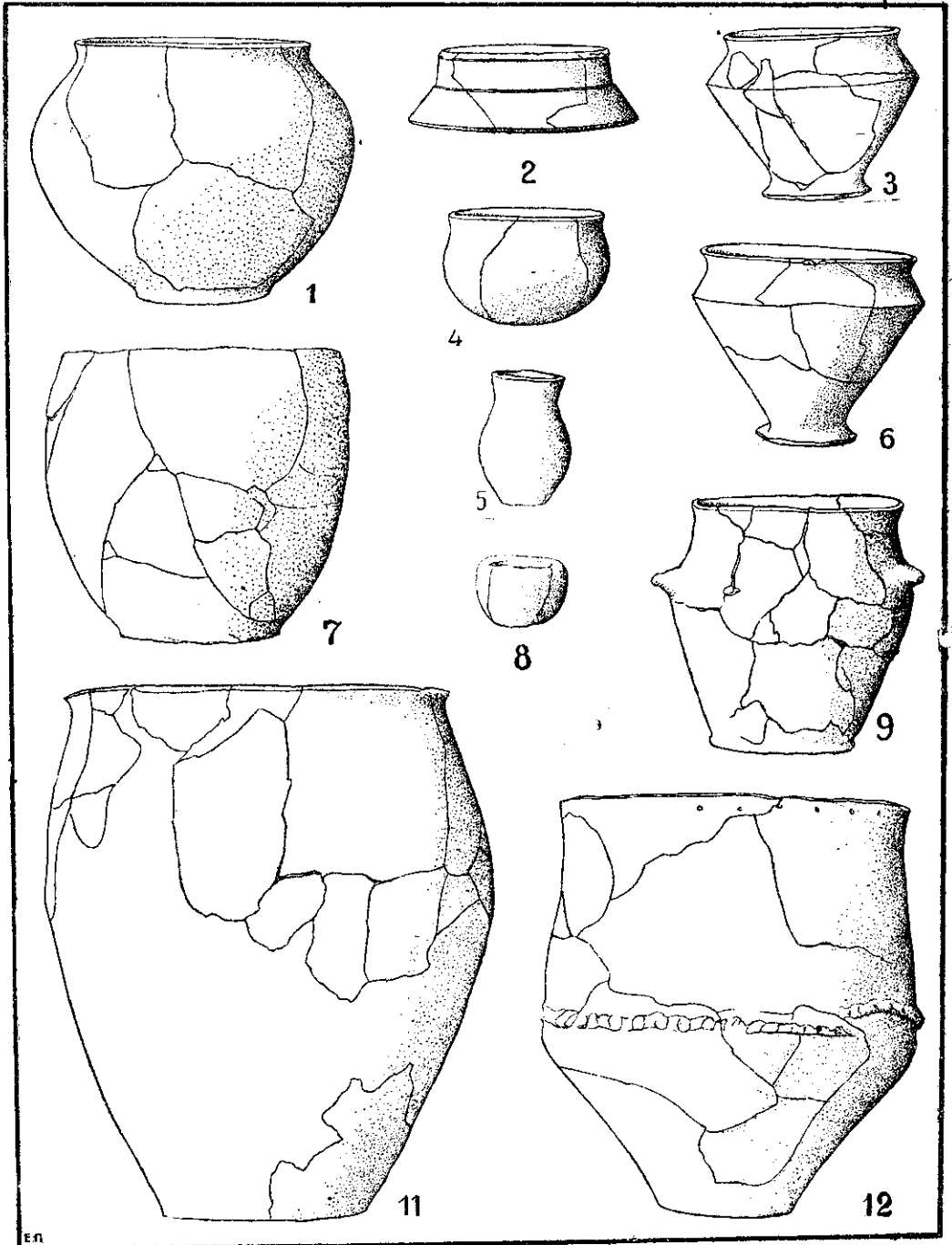

Табл. II. Фрагменти глиняних виробів та інший інвентар.
Pl. II. Fragments d'objets en terre cuite et d'autres trouvailles.

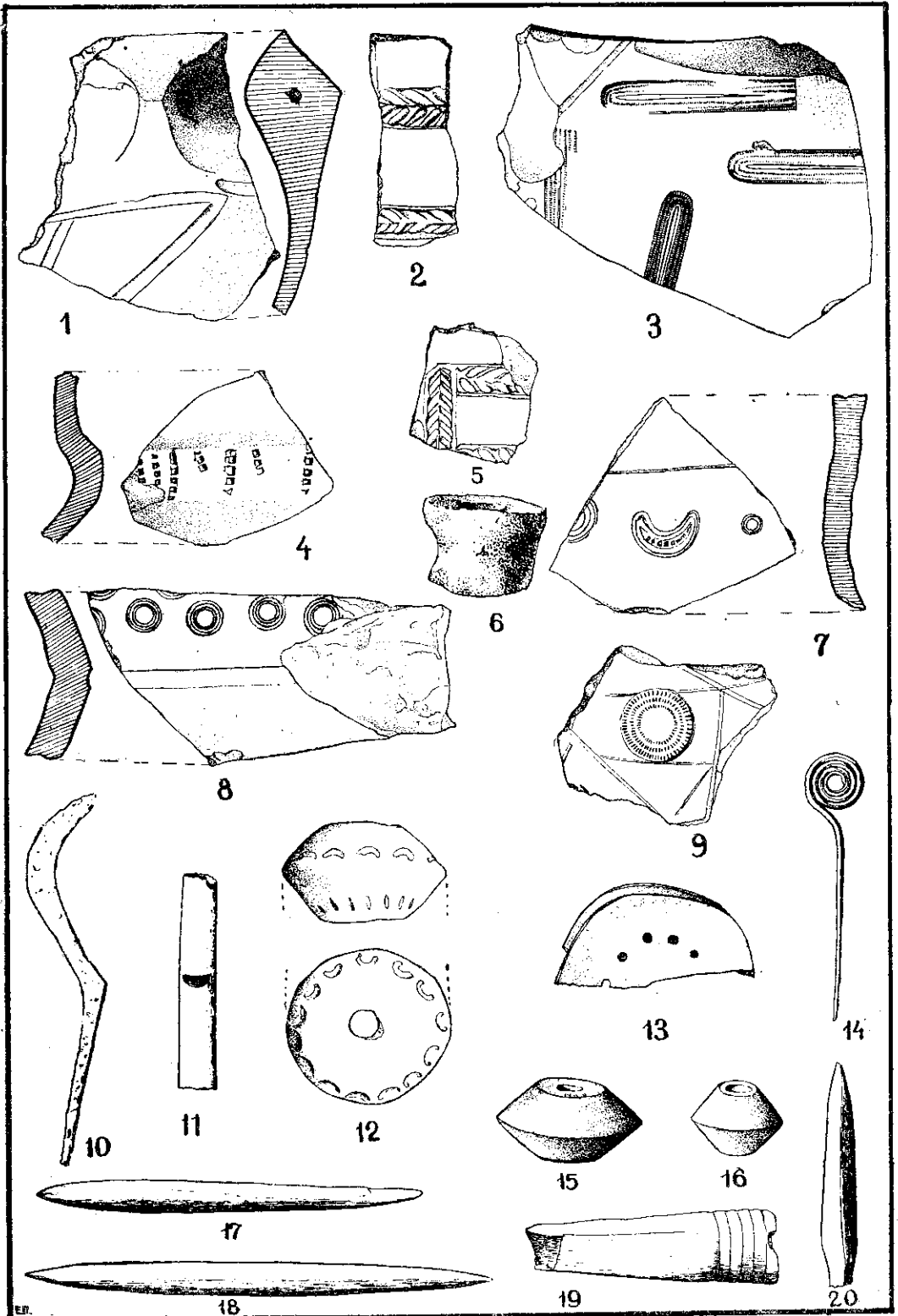
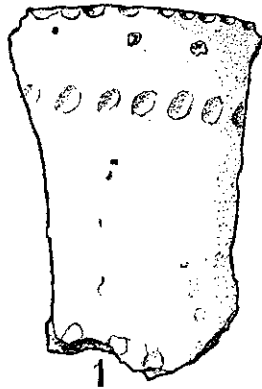

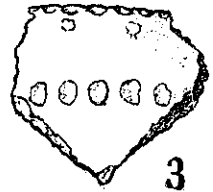
Табл. III. Фрагменты керамики.
Pl. III. Tessons de vases en terre cuite.

1

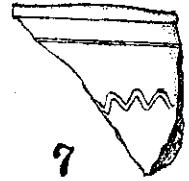
2

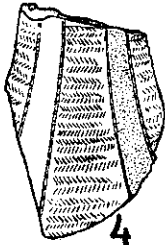
3

5

7

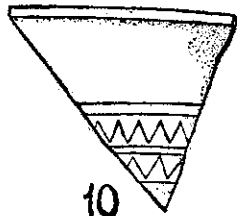
4

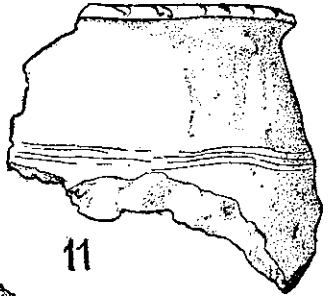
6

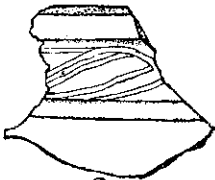
8

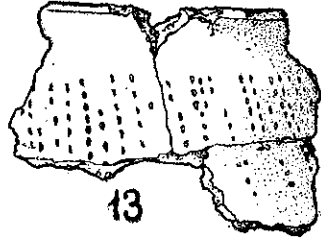
10

11

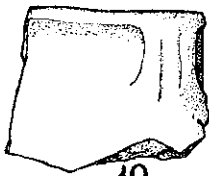
9

13

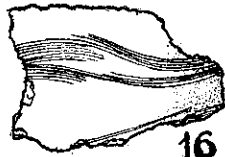
14

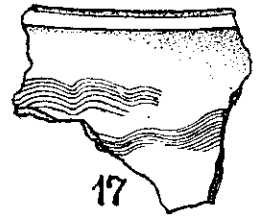
12

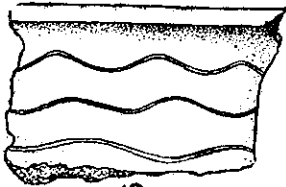
15

16

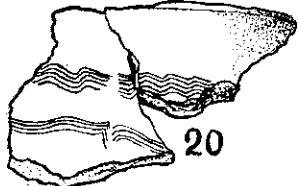
17

18

19

20

пряселець, два глиняні тягарці до ткацького верстата, фрагмент кістяного гребеня та кілька інших дрібних кістяних виробів.

Керамічний матеріал, зібраний на цьому місці, надзвичайно інтересний. На жаль, він зберігся тільки в уламках. З уламків удалося зліпити тільки одну цілу посудину та реконструювати три інші. Ось вони:

1. Опуклий горщик, ліплений від руки з нечищеної глини, із шершавою поверхнею нерівного сірого коліру (1:9). На поверхні посудини є виразні сліди повторного перепалення у вогні. Дно плоске, а слабо опуклий вичеревок із найбільшим діаметром вище половини від висоти посудини кінчається невідокремленими, назовні трохи розхиленими, вінцями. На найбільшій опуклості вичеревка розміщено рівномірно три прямі короткі ручки. Вишина — 14,5 см, діаметр денця — 9,3 см, діаметр вінець — 14 см.

2. Біконічна посудина на низькій підставці, ліплена від руки із чистої глини (1:3); поверхня її місцями чорна лискуча, місцями жовтувата. Порівнюючи мале денце спірається на конічну, розширену внизу, підставку, вглиблену споду. Біконічний вичеревок складається з високої розхиленої нижньої частини та значно нижчого плечка, що кінчається назовні відогнутими вінцями. Перелом вичеревка гострий. Посудина у великій частині реконструйована. Вишина — 9,2 см, діаметр денця — 7,9 см, діаметр вінець — 12,5 см.

3. Посудина того самого типу, ліплена від руки з чистої глини з поверхнею почасти лискучою чорною, а почасти червонуватожовтого кольору (1:6). Ця посудина трохи вища за попередню, має порівняно вужче дно та сильніше розширену підставку. В великій частині вона реконструйована. Вишина — 11,2 см, діаметр підставки — 6,5 см, діаметр вінець — 14,8 см.

4. Великий горщик з широким отвором і порівняно малим денцем, помірно опуклим вичеревком (з найбільшим діаметром вище половини вишини посудини) та непотовщеними, назовні розхиленими, вінцями (1:11). Ця посудина ліплена від руки з нечищеної глини, а поверхня її шершава сіроцегляного забарвлення. Реконструйована вона з фрагментів, на яких видно сліди повторної дії вогню. Вишина — 35,5 см, діаметр денця — 13,5 см, діаметр вінець — 26 см.

5. Мініатюрна посудина циліндричної форми, ліплена від руки з чистої глини (1:6); стінки порівняно дуже товсті (0,8 см), гладкі, сірого кольору. Звертає увагу незвичайно сильний обпал цієї посудини. Вишина — 2 см, діаметр денця — 2,6 см, діаметр вінець — 3,1 см.

Крім описаних посудин, на цьому ж місці знайдено ще кілька фрагментів біконічної посудини на підставці, подібної до описаних під №№ 2 та 3, тільки більших розмірів, а також стрункого горщика з рівним денцем, слабо опуклим вичеревком та назовні розхиленими вінцями. Обидві ці посудини були ліплені від руки з нечищеної глини. Решта керамічного матеріалу — дрібні фрагменти, що їх, з погляду техніки виконання, можна поділити на дві основні групи: 1) фрагменти посудин, вироблених на ганчарському крузі, та 2) фрагменти посудин, ліплених від руки.

В першій групі вирізняємо дві окремі підгрупи, з яких першу складають посудини, точені на ганчарському крузі з відмуленої глини, часто з лискованою поверхнею сірого, а рідше червоного кольору.

Трапляються також фрагменти із гладкою і рівною, але неліскованою поверхнею. Вінця цих посудин часто потовщені й розхилені назовні, а в одному примірнику формовані горизонтально. Дно посудини поставлене звичайно на підставковому перстені або відокремленій підставковій плитці; переломи вичеревка бувають гострі, а часто підкреслені ще й окремими гострими виступами. Поверхня буває прикрашена горизонтальними рельєфними пружками та смугами на зміну ліскованим і матовим; крім цього, виступають складніші виглиблені орнаментальні мотиви, виконані штампом. Трапляються зовсім поодинокі, неправильні заглибини, виконані гострим кінцем патичка чи кістки, ряди заглибин, виконані зубцями гребінця (II:4), заглибини у формі дрібних півмісяців або комбінації жолобків. Трапляються й складніші штаповані орнаменти, як от: велика кругла заглибина, виповнена трьома концентричними кружками з коротких поперечних рисок (II:9), ряд концентричних кружків (II:8); півмісяць, виповнений рівнобіжними лініями та рядом крапок усередині (II:7). Крім цього, на поверхні тих фрагментів бачимо ліскований мотив скісної сітки або дрібної хвилястої смуги. Треба відзначити, що фрагменти посудин, точених на крузі з відмуленої глини, складають у керамічному матеріалі, що походить із цієї хати, виразну меншість.

Другу підгрупу становлять фрагменти посудин, точених на крузі з глини, змішаної з великою кількістю дрібного піску. Вони були старанно виконані та добре обпалені; їх шершава поверхня має сірий і коричневий колір. Треба підкреслити, що цей рід кераміки технікою виробу та складом матеріалу дуже нагадує слов'янську кераміку ранньофеодалного періоду. Вінця потовщені, часом тригранчасто або горизонтально формовані і відігнуті назовні. Зрідка трапляється скромне орнаментування поверхні горизонтальними пружками або рядами горизонтальних пружків. Деякі цих посудин завжди плоскі, часом поміщені на підставкову плитку.

У другій групі нашої кераміки, а саме серед посудин, ліплених від руки, можемо вирізнити також дві окремі підгрупи:

Посудини, ліплені від руки з відмуленої глини, з рівною, часто ліскованою поверхнею переважно темносірого або жовтуватого кольору. Ця група посудин наслідує посуд, точений на ганчарському крузі з відмуленої глини. Профілі їх лагідні, а відігнуті назовні вінця непотовщені. В доволі частій орнаменталії поверхні поширені групи скісних коротких жолобків, обведених знизу і зверху горизонтальними жолобками (наприклад, II:1), скісні рівнобіжні жолобки, які прикрашають поверхню плечиків посудини, а часом гострий, виразний рельєфний пружок, що прикрашає поверхню плечика зразу над переломом.

Другу групу становлять фрагменти посудин, ліплених від руки з нечищеної глини, з шершавою поверхнею сірого або жовтуватосірого кольорів. Це — рештки посуду типу вищеописаного великого горщика (I:11). Здебільшого це фрагменти струнких опуклих горщиків, але трапляються також уламки малих мисок із гострим переломом бочка. Вінця їх не потовщені і злегка відігнуті назовні. Загалом вони досить старанно виконані й добре обпалені.

Треба ще окремо згадати групу фрагментів од струнких горщиків тюльпанової форми із шершавою поверхнею сірого кольору. Вінця їх

злегка розхилені назовні, досить часто прикрашені скісними зарізами, або рядом вирізів по краю. Під вінцями в цьому роді посудин пороблено круглі, наскрізь проколювані дірочки або глибокі ямки, витискувані зсередини, що позначаються на поверхні круглими опуклинами (III : 1, 2, 3). Це керамічний матеріал, що проходить із знищеного культурного шару гальштатського періоду, до якого в нашому матеріалі належить біконічна велика посудина (I:12) та бронзова булавка із спіралью звиненою голівкою (II:14).

Крім цілих посудин та дрібних керамічних уламків, на території хати в секторі „Д“ знайдено ще 5 глиняних прясличок біконічної форми (наприклад, II:15), одну велику плоску прясличку, одну конічну та одну низьку циліндричної форми. Усі вони зроблені з чистої глини і мають поверхню темносірого або жовтого кольору. Знайдено тут також один цілий та один пошкоджений глиняні тягарці до ткацького верстата конусоподібної форми із великим отвором під вершком.

З костяних виробів тут знайдено двобічну проколку (II:17), тригранчастий наконечник стріли (II:20), фрагмент спинки гребеня з бронзовими гвіздками (II:13) та уламок колодочки ножики, прикрашений при насаді 5 горизонтальними пружками (II:19).

Із залізних виробів знайдено два фрагменти знищених простих ножиків та лезо дуже вузького серповидного ножа.

Хата II. Сліди другої хатньої споруди у вигляді несущільного шару глиняної обмазки (рис. 2) відкрито в секторі „З“, у віддалі 24 м в східному напрямі від хати I. Глиняна обмазка не становила тут суцільного шару, як у попередній споруді, а крім більш-менш суцільної маси на східному краї проступала двома рівнобіжними смугами різної довжини в західному напрямі. Вся площа, занята шаром глиняної обмазки, мала в довжину 11,5 м, а в найширшій своїй частині — 8 м.

На підставі залягання глиняної обмазки можна припустити, що ця хата була чотирикутної форми, і її довші стіни були звернені до півдня та півночі. Коло південної стіни відкрито групу ямок од невеликих паколів з діаметрами в 12—17 см. Сліди ці відкрито лише тому, що вони переходили крізь шар чорнозему й заглиблювалися в суглинковий материк. Вони не давали якоїсь правильної конструкції, а лишилися, правдоподібно, од якоїсь невеликої прибудівлі до південної стіни хати. Приблизно на 2 м у східному напрямі від цієї групи слідів, знайдено при цій самій стіні, посеред великої кількості перепалених уламків глиняної обмазки, рештки вогнища із сильно перепаленим шаром глини, вугіллям і шматками спаленої глини на поверхні. Біля північно-східного краю цього вогнища відкрито ще сліди од двох малих паколів того самого типу, як у згадуваній вище групі.

На окрему згадку заслуговує велика яма більш-менш округлої форми діаметром 2 м заповнена великою кількістю перепаленого вапняку, між яким траплялися окремі, сильно перепалені, керамічні фрагменти. Її виявлено зразу ж на південь від більшої групи ямок од паколів.

Глиняна обмазка, що лишилась од цієї споруди, має виразні відтиски дерев'яних конструкцій різної товщини: від дрібного пруття до кругляків діаметром 10—12 см. В самій обмазці виразно видно відтиски соломи та полови.

Біля хати та під шаром глиняної обмазки знайдено велику кількість керамічних фрагментів та кісток тварин й інші дрібні речі.

Тут знайдено тільки один цілий горщик, виліплений від руки з чистої глини з вигладженою поверхнею жовтого кольору (I:7). Денце рівне, а злегка опуклий вичервок вище половини висоти посудини пе-

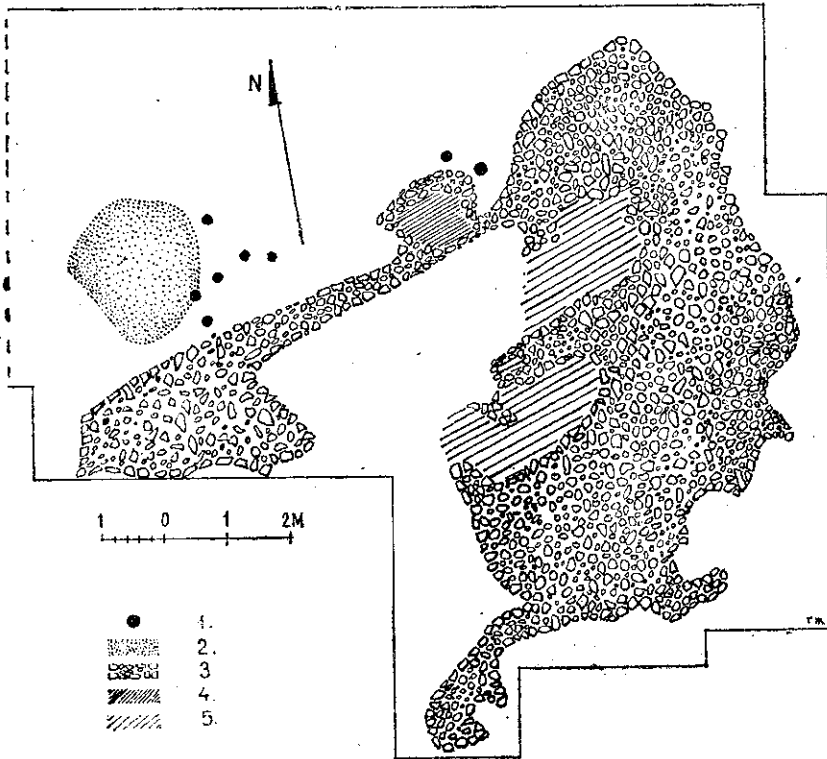

Рис. 2. Вікниці Великі. Рештки хати № 2 в розкопі „З“.

1. Сліди від павильців; 2. Яма, вповнена перепаленим вапняком; 3. Глиняне обмащення; 4. Вогнище; 5. Домівка хати на давньому ґрунті з слідами ворню.

Fig. 2. Viknyly Velyki. Restes de la chaumière № 2 dans la fouille „З“.

реходить у невідокремлені, загнуті до середини, вінця. Форма цієї посудини нерівна, обпал добрий. Вишина — 19 см, діаметр денця — 11,5 см, діаметр вінець — 17,5 см.

Крім цього горщика, вдалося реконструювати з уламків ще одну малу півкулясту сплюснену зі споду посудину з дуже товстими стінками (I:8). Виліплено її з чистої глини і дуже добре обпалено. Товщиною стінок, матеріалом та ступенем обпалу вона нагадує мініатюрну

посудину з хати I (II:6). Вишина — 4 см, діаметр денця — 6,1 см, товщина стінок 1,2 см.

Товщина стінок і незвичайно сильний обпал, форма і розміри цього керамічного виробу дозволяють припустити, що цю посудину уживалося для перетоплювання якогось металу.

Крім цих двох посудин, між керамічного матеріалу заслуговують на увагу ще:

а) Велика частина опуклого горщика, ліпленого від руки, з нечищеної глини, з гладкою поверхнею темносірого кольору; вінця слабо розхилені, а нижня частина вичеревка прикрашена вертикальними рядами подвійних защипів (III:5).

б) Велика частина біконічного низького горщика з відокремленими, розхиленими назовні вінцями і слідами прикріплення вуха на переломі вичеревка і краю вінців. Посудина ця була точена на крузі з відмуленої глини сірокоричневого кольору; на ній видно сліди повторної дії вогню.

в) Великий фрагмент посудини, ліпленої від руки з відмуленої глини, з гладкою жовтою поверхнею. Належить він гостро профільованій біконічній мисці з потовщеними та назовні розхиленими вінцями. Виріб дуже старанний, обпал добрий.

г) Фрагмент великої миски з опуклим бочком та розхиленими вінцями, виробленої із чистої глини, що мала вигладжену поверхню темносірого кольору.

д) Фрагмент глиняної миски з рівним денцем, опуклим широким боком та назовні відігнутими вінцями. Миску ліплено від руки з відмуленої глини; її поверхня гладка, темносірого кольору. Виконання старанне, обпал добрий.

е) Денце з високим конічним підставковим перстеном, що належало великій посудині, точеній на ганчарському крузі з відмуленої глини з чорною лискучою поверхнею (I:2).

Окрім згаданих керамічних решток, маємо з цієї хати та її оточення велику кількість дрібних фрагментів посудин, точених на крузі і ліплених від руки. Виразно переважають фрагменти посуду, ліпленого від руки з чистої глини, із старанно вигладженою поверхнею сірого або жовтого кольорів. На спеціальну увагу заслуговують:

Фрагмент глибокої миски з опуклим бочком та потовщеними, скісно назовні зрізаними вінцями; під вінцями вміщено мале, гостро переламане вушко (II:1). Поверхня цієї посудини чорна лискована, а на найбільшій опуклості бочка вкрита вглибленим орнаментом із скісних жолобків, обмежених зверху і знизу горизонтальними жолобками.

Фрагмент глибокої миски, ліпленої від руки з жовтосірої відмуленої глини: перелом бочка прикрашений трьома малими опуклинами.

Фрагмент посудини подібного виробу, прикрашений на поверхні двома горизонтальними врізними лініями та рядом скісних коротких заглибин.

Крім того, знайдено чимало фрагментів посуду, ліпленого від руки з нечищеної глини, з шершавою поверхнею сірого кольору.

Група посудин, точених на ганчарському крузі з відмуленої глини, менш численна і репрезентована виключно дрібними фрагментами, з яких заслуговують на увагу:

Фрагмент посудини з потовщеними вінцями; поверхня плечка прикрашена трьома рівнобіжними горизонтальними пружками та вглибленими зубчастими лініями між ними. Фрагмент посудини з розхиленими вінцями і глибокою, гостро хвилястою, врізною лінією під ними. Фрагмент широкого вуха з потовщеними краями, од глека з чорною лискованою поверхнею.

Крім згаданих фрагментів, тут знайдено 5 глиняних та 1 скляну прясличку біконічної форми; глиняні пряслички, виконані з відмуленої глини темносірої або жовтої барви, а скляна з прозорого зеленуватого матеріалу (II:16). Одна з глиняних прясличок прикрашена на поверхні нижче переламу рядом горизонтальних вглиблених півмісяців, а під одним із зрізаних верхків рядом коротких вертикальних заглибин (II:12).

На захід від хати I (розкоп „Д“), у віддалі 8 м, виявлено рештки ще одної житлової споруди, в великій частині знищені господарськими роботами. На жаль, ці рештки в своєму фрагментарному вигляді не дають ніякого уявлення про форму та конструкцію знищеної хати.

В інших партіях досліджуваної ділянки зібрано також велику кількість керамічного матеріалу, тваринних кісток і окремих предметів, зроблених з інших матеріалів. Натраплено тут також на окремі малі вогнища, які пов'язувалися з якимись житловими спорудами. Кілька слів про важливіші з них.

У віддалі 33 м в північному напрямі від стодоли відкрито глибоку яму, а на її дні сліди вогнища. Яма ця була овальна у плані і лікувата у вертикальному розрізі. Угорі розміри її дорівнювали 4,5 та 3 м в діаметрах, а на дні, виявленому на глибині 1,3 м, 1,9 та 1,7 м. Яма була заповнена землею, перемішаною з перепаленим ґрунтом, вугіллям та окремими керамічними фрагментами. На самому дні, під шаром попелу й вугілля, знайдено кілька перепалених у вогні камінців і три уламки тваринних кісток; між ними було знайдено також кілька характерних керамічних уламків ранньофеодального періоду. Це були фрагменти посудин, точених на крузі й ліплених від руки з глини, перемішаної з великою кількістю дрібного піску, з шершавою поверхнею сірокоричневого кольору. Поверхню прикрашають хвилясті та прямі горизонтальні стрічки поодиноких, потрійних або п'ятиразових вглиблених ліній (III:18, 19, 20).

У віддалі 23 м в східному напрямі від теперішньої хати на глибині 0,3 м в розкопі „Е“ відкрито вогнище неправильної чотирикутної форми розмірами 0,8×0,7 см. Поверх товченого дрібного каміння лежав 5-сантиметровий шар перепаленої глини з кількома, мало характерними, керамічними фрагментами. Близько цього вогнища на тому самому горизонті знайдено чимало фрагментів посуду, ліпленого від руки з нечищеної глини з зовнішньою поверхнею сірого, а внутрішньою чорного кольору. На поверхні виступають ряди овальних заглибин та пластичні пружки із защипами; вінця цих посудин злегка відігнуті назовні і пластично прикрашені на краях; під самими вінцями виступають ряди окремих круглих дірок (як III:1—3).

Трапилися також фрагменти посудин, ліплених від руки з чистої глини з гладкою чорною поверхнею та рідко розміщеними дірочками по під невідокремленими вінцями. Завдяки бронзовій шпильці із спіральню

звиненою головкою, знайдений недалеко від цього вогнища (II:14), можемо віднести увесь цей комплекс до гальштатського періоду. До цієї групи знахідок належить, без сумніву, і зернотерка з вапнякової плити чотирикутної форми з трохи піднятими коротшими боками (розміри 44×21 см), знайдена на 6 м у східному напрямі від описаного вогнища на глибині 6 м. З інших, нечисленних зрештою речей, знайдених у цьому розкопі, заслуговують на увагу два малі кістяні шила. Крім цього, тут було виявлено невелику кількість тваринних кісток.

В південно-східній частині досліджуваної ділянки, зараз біля східної стіни стодоли, відкрито ще одне знищене вогнище. На ньому та біля нього трапилося багато уламків посудин, ліплених від руки з глини, перемішаної з великою кількістю піску, з шершавою коричневою поверхнею. Хвилясті орнаменти на поверхні виконані гребінцем (III:5—17); з інших мотивів — вертикальні ряди дрібних ямочок (III:13); відзначено також скісне нарізування по краю вінець (III:11).

Як бачимо, в даному комплексі знахідок у незнищеному верхньому культурному шарі переважали пам'ятки ранньофеодального періоду.

З знайдених в різних місцях досліджуваної території пам'яток, які не пов'язуються з описаними спорудами житлового характеру, слід згадати такі:

1. Велику біконічну посудину, ліплену від руки з нечищеної глини, з чорною поверхнею, прикрашеною на переламі бочка пластичним пружком із заціпами і низкою дірочок попід невідокремленими вінцями. Посудину цю реконструйовано на підставі кількох великих фрагментів (I:12). Вишина — 27,5 см, діаметр денця — 6,5 см, діаметр вінець — 23 см.

2. Маленьку струнку посудину з опуклим вичеревком, видовженою шийкою та злегка розхиленими вінцями, ліплену від руки з нечищеної глини світлокоричневої барви (I:5). Вишина — 8,5 см, діаметр денця — 3 см, діаметр вінець — 4,5 см.

3. Опуклий горщик, точений на крузі з глини, перемішаної з дрібним піском, шершавою поверхнею сірого кольору (I:1). Денце на плитці, вичеревок — кулясто-опуклий, а відокремлені вінця непотовщені, трохи розхилені назовні. Посудину цю реконструйовано на підставі великих фрагментів. Вишина — 17 см, діаметр вінець — 15,8 см.

4. Реконструйовану чарку, півкулястої форми, ліплену від руки з відмуленої глини, з чорною лискучою поверхнею (I:4). Вишина — 7 см, діаметр вінець — 10,5 см.

5. Коротку кістяну трубчасту сопілку з півкруглим вирізом в половині довжини (II:11). Довжина — 5,2 см, діаметр — 0,9 см.

6. Двобічну кістяну проколку з лискучою гладкою поверхнею (II:18). Довжина — 11 см, найбільший діаметр — 0,8 см.

7. Залізний серп з довгим прямим черенком та дугасто вигнутим, пошкодженим на кінці, вістря (II:10). Довжина — 27 см.

8. Срібну римську монету Траяна, яка добре збереглася. На лицевій поверхні погруддя Траяна в лавровому вінці на голові; на ободі напис: IMP. TRAIANO AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. На реверсі — символічна постать Дакії на купі збрुї; на ободі напис: COS. V. P. P. SPQR. OPTIMO PRINC. DAC. CAP.

Загальні зауваження. Велика кількість характерного керамічного матеріалу дає змогу вирізнити на дослідженій ділянці рештки поселення трьох, хронологічно різних, періодів.

Найдавнішу групу становлять пам'ятки гальштатського періоду, до яких зараховуємо: велику посудину біконічної форми (I:12), бронзову шпильку із спіралью звиненою головкою (II:14) та численні фрагменти посудин, ліплених від руки з нечищеної глини, з овальними вглибинами або пластичними пружками на поверхні й дірочками під вінцями; край вінця прикрашені заціпами і нарізами (III: 1—3). Хронологічно орієнтує нас в цій групі характерна форма бронзової шпильки, що часто виступає в гальштатському матеріалі висоцької культури. Важливо, що й керамічний матеріал має багато аналогій з керамікою згаданої культури.

Другу групу становлять пам'ятки, які в основному можемо датувати добою полів поховань перших сторіч нашої ери. Вони показані в нашому матеріалі найбільшою кількістю знахідок. Сюди належать рештки хат і значніша кількість керамічного та іншого дрібного матеріалу. До цієї групи зараховуємо всі подані на табл. 1 цілі посудини (крім вище згаданої I:12), увесь фрагментарний матеріал від посудин, точених на крузі з відмуленої глини, та численні фрагменти посуду, ліпленого від руки з відмуленої та нечищеної глини (II:1—5, 7—9; III:4—10, 12, 14). З кістяних виробів до цієї групи належать: тригранчастий наконечник стріли (II:20), колодочка ножа (II:19), маленька трубчаста сопілочка (II:11), двохсторонні проколки (III:17, 13) та фрагмент спинки гребінця (II:13). До цієї ж групи пам'яток належать біконічні глиняні пряслички, як і скляна прясличка подібної форми (II:12, 15, 16), залізний серп із довгим черенком (II:10) та уламок залізного ножів.

Аналогії для дуже характерних посудин нашої стоянки з біконічним вичеревком і розширеною підставкою (I:3, 6), а також для горщика з трьома короткими прямими ручками на найбільшій опуклості вичеревка (I:9) знаходимо в кераміці переворської культури. Очевидно, дві перші посудини мають відмінні від подібних переворських посудин місцеві риси. Ще виразніше на зв'язки з переворською групою вказують два фрагменти чорного лискучого посуду з меандровим та стрічковим штампованим орнаментом з галузок (II: 2, 5). Поряд тих виробів виступає велика кількість керамічного матеріалу, загально відомого в рештках культури полів поховань перших сторіч нашої ери, з характерними для цього роду кераміки гладженими і вглибленими хвилястими і іншими мотивами (III:4, 8, 9, 10).

Цю групу матеріалу добре допомагає датувати срібна римська монета Траяна, напис на якій „Dacia capta“ дозволяє віднести її на час після 106 р. нашої ери; від цього періоду й можемо починати датування цієї групи пам'яток у Вікнінах.

Характерні ознаки керамічних виробів переходового періоду між добою полів поховань та добою переселення народів має кулястий горщик, точений на крузі з глини, перемішаної з піском (I:6), і цікаві фрагменти посудин із штамповим орнаментом (II:3, 4, 7, 8, 9). Ще пізніший характер мають фрагменти од товстостінних посудин з шершавою коричневою поверхнею, точених на крузі або ліплених від руки з глини, перемішаної з великою кількістю дрібного піску (приклад:

III:7). Матеріал цей нагадує уже слов'янську кераміку ранньофеодального періоду, найбільше своєю глиняною масою і технікою виробу. Варт підкреслити, що вінця формовані ще типовим для кераміки доби полів поховань способом. Ця частина матеріалу, без сумніву, належить уже добі переселення народів. Коли до цього матеріалу додати кераміку, яку, на підставі характерної орнаментики та техніки виробу, ми визначаємо як ранньофеодальну, слід визнати, що в керамічному матеріалі з Вікнин маємо картину безперервного розвитку кераміки з доби полів поховань по ранньофеодальний період. Треба звернути увагу на дуже характерні, типологічно ранні фрагменти посудин, виконаних від руки з недбайливим хвилястим вглибленим орнаментом та нарізуванням краю вінець (III : 11, 17, 20), а також великий фрагмент опуклого горщика із наколеним орнаментом на поверхні плечика (III : 13).

При цій нагоді треба зазначити, що Вікнини Великі із своїм характерним керамічним матеріалом, який справляє враження безперервного типологічного розвитку між добою полів поховань та ранньофеодальним періодом, дуже нагадує керамічний матеріал з відомого в західних областях великого селища в Неслухові Кам'яно-струмилівського району.

Отже, друга група пам'яток нашої стоянки, яку датуємо, приблизно, починаючи з XI сторіччя нашої ери, безпосередньо пов'язується з третьою групою пам'яток ранньофеодального періоду через посередні типи кераміки доби переселення народів. Ця третя група керамічного матеріалу має вже всі ознаки слов'янської кераміки ранньофеодальної доби: сильний обпал, велику домішку дрібного піску в глині, коричневий колір шершавої поверхні та характерні орнаментальні мотиви прямих чи хвилястих вглиблених смуг, виконаних гребінцем.

В основній групі керамічних пам'яток нашої стоянки, що її означаємо в цілому як групу, приналежну добі полів поховань перших століть нашої ери, маємо багато місцевих рис, яких не знаємо в типовій культурі полів поховань. Це, передусім, — елементи культури переворського типу, а також численні глибокі, лагідно профільовані миски, яких немає в кераміці культури черняхівського типу.

Такі в коротких рисах головніші наслідки досліджень на селищі доби полів поховань перших сторіч нашої ери у Вікнинах Великих. Матеріал, правда, досить убогий, але спроба його аналізу дає підставу до зовсім нових і далеко йдучих висновків, і це змушує нас почати планові наукові дослідження селищ цього часу в західних областях, у ширшому, ніж раніше, масштабі. Дослідження ці, треба сподіватися, з'ясують в основному не тільки зв'язки між окремими культурами доби полів поховань (переворською культурою та культурою полів поховань типу Черняхів-Неслухів), але й мало досліджений період переселення народів, подавши тим самим нові й важливі дані з питання генезису слов'янської культури ранньофеодального періоду.

M. SMIŠKO

LA STATION DE L'ÉPOQUE DES CHAMPS D'URNES FUNÉRAIRES PRES DE VIKNYNY VELYKI

Les fouilles près de Viknyny Velyki dans l'arrondissement Katerbourg (département Ternopil) ont été opérées par l'auteur en 1940. Les matériaux archéologiques recueillis ici appartiennent aux trois époques: à l'époque de Hallstatt, à l'époque des champs d'urnes funéraires et à l'époque slave.

Le plus grand intérêt scientifique présentent les restes des constructions découvertes (précisément de trois huttes). Sur l'espace occupé par des restes de la première hutte rectangulaire (12×14 m) on a découvert deux foyers. L'autre hutte probablement quadrilatérale aussi, avait un foyer. Un groupe de fossettes — vestiges de petits pieux qu'on a mis au jour de côté sud — nous permet de supposer à cette hutte une addition extérieure. Les restes d'une troisième hutte ne nous permettent pas de fixer sa forme.

En outre on a découvert quelques foyers à part qui ne sont pas liés avec des constructions quelconques.

La céramique recueillie ici révèle les restes d'habitations de trois époques. L'époque de Hallstatt est représentée par les poteries biconiques (1:12). Le groupe principal de trouvailles font les objets de la culture des champs d'urnes funéraires datés par la monnaie de l'empereur Trajan (après l'année 106). A la période entre l'époque des champs d'urnes funéraires et l'époque de la grande migration des peuples correspond le vase sphérique (1:6). En outre on a découvert des fragments de poteries qui rappellent les poteries de l'époque féodale ancienne.

Les objets archéologiques à Viknyny Velyki semblent accuser d'un développement typologique sans intervalle entre l'époque des champs d'urnes funéraires et de la période féodale et rappellent les matériaux provenant de la station à Neslouchove de l'arrondissement Kamjanko-Strumyliv.
